
MAATUVA MERIVALTA?

Matti Klinge ym. (1990): *Helsingin Yliopisto 1917–1990*. Otava, Helsinki.

Helsingin Yliopisto on Kuninkaallisen Turun Akatemian ja Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston seuraaja. Akateemisen nimipolitiikan perspektiivissä tämä Klingen yliopistohistoriateoksen alaotsikko sisältää myös 'sarjanvaihdoksen' valtakunnanyliopistosta kaupunki- tai pääkaupunkiyliopistoksi. Alaotsikkoon sisältyy samalla kohteen täsmennys: toisin kuin edelliset osat, teos ei kata koko suomalaista yliopistolaitosta vaan tarkastelee sitä yhden yliopiston perspektiivistä. Tämä tuo teokseen monin paikoin 'suurten keskustusten provincialismia' (Antonin J. Liehmin termiä käyttääkseni): esimerkiksi Jyväskylän yliopisto mainitaan vain ohimennen (s. 680) tutkinnonuudistusvastarinnessa ja sen osuudessa 1970-luvun lopun intellektuaaliseen käänteeseen.

Jos kaksi ensimmäistä osaa¹ muodostuvat päälinjaltaan kertomukseksi merivallan nousuksi maavaltujen keskellä, kolmannen osan tarina on monitahoisempi. Yliopiston määrälliseen kasvuun liittyvät monopolin murtuminen, poliittisen merkityksen (ainakin näennäinen) vähentyminen ja merivallan kiinteämpi integroituminen maavaltoihin. Viimeisen luvun pelastuskertomuskin antaa lähes juhla kirjain pakollisen kuvion vaikutelman, vaikka sopiikin hyvin siihen paljolti sykliseen historiankuvaan, joka tekstistä muutenkin nousee esiin.

Kuten edellisten osien arvioissani, pitäydyn tässäkin Matti Klingen tekstien tarkastelussa. Uutta tutkimusotteessa on, että nyt kirjoittajasubjekti on läsnä kohteessa: Klingen nimi

¹ Ks. arviotani *Politiikka* 2/1990:ssä otsikolla 'Yliopisto poliittisena tilana'.

esiintyy teoksessa 8:lla sivulla, ja teosta värättävät hänen (synt. 1936) poliittisen sukupolvensa kokemukset. Itse asiassa parasta teoksessa onkin viisikymmenluvun tulkinta, sen anakronistisuuden havainnollistaminen tavalla, jossa näkyy kirjoittajan omakohtainen, yliopistossa saatu tuntuma asiaan. »Viisikymmenluvusta tulikin suurten syntymäpäivien ja ennen muuta suurten hautajaisten vuosikymmen» (s. 204) sopii lentäväksi lauseeksi Ilkka Heiskanen 'raivaa ja rakenna'-teesin rinnalle.

Sen sijaan Klingen on vaikea ymmärtää sitä kriittistä 'pointtia', mikä seuraavilla, intohimoista puoluepolitiikointia harrastaneilla yliopistosukupolvilla on ollut. Hän rinnastaa 1960-luvulla esiin nousseen puoluepolitiikoinnin ja 'osallistumisen' vaatimuksen omien ylioppilasvuosien aikaisten vastustajiensa ajatteluun. Hänen kokemushorisontissaan esimerkiksi hallinnonuudistuksen tavoitteeksi »avoimen poliittisoinnisen» (s. 311) asettanut 'Nummisen komitea' viittaa samalla 1950-luvun akateemiseen oikeistopoliittikkoon, VAL:n ja 'Maakuntain liiton' pääideologi Jaakko Nummisen ja hänen agraaris-nationalistiseen osallistumiskäsitykseensä (vrt. s. 211—214). Tämä tulkinta ei noteeraa 'poliittisoinnin' kahta eri merkitystä, yhtäältä ihmisten osallistumisen ja puoluesitoutumisen lisäämistä, toisaalta asioiden 'poliittisiksi' — ts. tässä: kiistanalaisiksi, valinnanvaraisiksi ja muutettavissa oleviksi — ymmärtämisen laajentamista ja syventämistä.² Jälkimmäisessä mielessä 1950-luvun ylioppilaspolitiikkojen 'klingeläinen' »eksistentiaaliseen esteettiseen» fraktio itse asiassa ajoi poliittisoinnista 'nummislaisen' »historiallis-poliittisen» fraktion (s. 231) pitäytyessä sovinnaiseen sektoripoliittikkoon. 1960-luvun puoluepolitiikointi syvensi asioiden poliittisointia kyseenalaistamalla mm. uusia, akateemisen herramaailman seremonioita. Tähän verrattuna jäsenkirjaistuminen koettiin toissijaiseksi: ainakin myöhemmin akateemiseen maailmaan jääneitä puoluepolitiikointikokemukset ovat opettaneet vapautumaan hyväuskoisuudesta ja löytämään 'peltiloja' erilaisista asioista. Sen sijaan se, mihin fraktion tuolloin tuli kuuluneeksi, on toissijaista.

Yliopiston muutosta poliittisen tilan näkökulmasta arvioitaessa Klingen teoksessa erottuu kolme tasoa, yliopisto-meriävän suhteet valtio-maavaltaan, lähinnä opetusministeriön provinssiin, intellektuaaliset murrokset yliopistossa ja sen välittyminen 'maavallan' puolelle sekä yliopiston sisäisten poliittikointitilojen muuttuminen mm. opiskelijamäärien ja tieteenalapolitiikan välityksellä. Näistä keskeisin taso on teoksessa epäilemättä kiinnostavin, ehkä ensimmäisenä syntetisoivana esityksenä nimenomaan sodanjälkeisen ajan intellektuaalisesta murroksesta maassa, jossa mitään ei tapahtu mutta jossa kaikki on muuttunut...

'Maavallan' yliopistopoliittikassa Klinge suuntaa huomionsa »maalaisliittolais-aitosuomalais-suursuomalaiseen blokkiin», jolla oli agenttinsa yliopiston sisällä, kuten Elpiö Kaila ja V.A. Heiskanen (s. 98), sittemmin tutkinnonuudistuspuolueella mm. Oiva Ketonen (s. 247—250 ja 253) ja Y.P. Häyrynen (s. 648). Kansleri- ja rehtorinvaalien tulokset jäävät sen sijaan paljolti 'järjestöhistoriaksi': Ravilan anti-

kommunismilla ja -kekkoslaisuudella, Linkomiehen jälkeisten rehtorien värättömyydellä, Juvan—Pulliaisen -akselin (s. 345) kautta toteutuneella korporatismilla jne. on toki ollut merkitystä yliopistolle, mutta olennaiset vedenjakajat ovat Klingenkin mukaan muualla.

Klinge näkee yliopistoväellä olleen keskeinen merkitys kansanedustajina ja varsinkin ministereinä tasavallan alkuvuosina (s. 35). Kuitenkaan Klinge ei näe yliopistoväen väistyksen hallituspaikoilta merkitsevän yksioikoisesti vallan vähenemistä, vaan katsoo oikeutetusti, että »yliopiston jäsenten vaikutus valtiollisiin asioihin siirtyikin vuoden 1945 jälkeisessä Suomessa olennaisesti komiteoiden ja lautakuntien asiantuntijaeliimiin» (s. 160). Toisaalta esimerkiksi Ulf Sundqvist ja Urpo Leppänen siirtyivät HYY:n hallituksesta »tasavallan hallitukseen» (s. 295), samalla kun mm. valtioppineita luonnehditaan »tulevien poliitikkojen» opettajiksi (s. 356).

Tämä seikka viittaa aspektiin, jota olisi toivonut laajemminkin käsiteltävän. Onhan sodanjälkeisen ajan poliittikkopolvi opilliselta taustaltaan entistä akateemisempaa, jolloin se opetus, käsitys tieteestä ja ne kokemukset yliopistosta, joita yliopistossa opetetaan, ovat myös pysyvästi välittyneet poliitikoille, joilla ei ole aikaa ajatella asioita uudelleen. Tähän suuntaan viittaavat mm. tulkinat poliitikkojen opinäytteistä³ sekä heidän pamflettiensa intellektuaalisesta horisontista.⁴ Tosin teos viittaa esimerkiksi Oiva Ketosen anglosaksiseen orientoitumiseen (s. 248), tutkinnonuudistuksen analyttis-atomistiseen tiedeihanteeseen (s. 660), eikä nyky-lukija voi huvittumatta lukea siteerattuja Pekka J. Korvenheimon ja Ralf Fribergin v. 1966 promootiopusuuta 'suunnitelmallisuuden' ylistykseksi (s. 278—279). Kuitenkin olisi nimenomaan 1950- ja 1960-lukujen katedereista opetetun 'yhteiskuntatieteellisen' ideologian — esimerkiksi käsitteiden 'yhteiskunta', 'kehitys', 'järjestelmä', 'rakenne' ja 'tehtävä' — merkitystä myös seuraavien vuosikymmenten byrokratiin ja poliitikkojen ajattelun horisonttina, joka tekee heille vaikeaksi ellei mahdolltomaksi ymmärtää uusia tutkimus- ja ajatustapoja, voinut analysoida klingeläisellä aparaatilla tietyn intellektuaalisen välimatkan päästä.

Tällä perspektiivillä olisi voinut syventää myös tutkinnonuudistusta koskevaa jaksoa, vaikka mm. viitteet nimityksillä politikointiin⁵ (s. 652—655) ovatkin hauskaa luettavaa. Tutkinnonuudistusanalyseissa näkyy toisaalta Klingen kaksinaimainen suhtautuminen politiikkaan. Vaikka Klinge yhtäältä rinnastaa hallinnon- ja tutkinnonuudistukset 'poliittisoinnisenä', hän ymmärtää tällä yliopiston »saamista kiinteämmin poliittisen järjestelmän piiriin» (655). Toisaalta hän tajuaa klassisen kansalaisuusidean perspektiivissä nimenomaan tutkinnonuudistuksen epäpoliittisoinnin merkityksen: »Yli-

³ Ks. *Paradoksi VB*, Helsinki 1988.

⁴ Kari Palonen, *Der unpolitische Finne als Politiker*, esitelmä, Essen 7—9. 6. 1990, ilm. Klaus Söndermannin toimittamassa kokoelmassa sarjassa *Studia Politica Jyväskyläläisiä* 1991.

⁵ Klinge analysoi myös etunimien poliittista merkitystä HYY:n v. 1966 hallituksen »Suur-Suomi -ryhmässä» »Jyrki Äänis Vesikansa, Heikki Syväri von Hertzen, Juha Aunus Kuusi» (s. 287).

² Ks. Kari Palonen, *Korrekturen zur Geschichte von 'Politisierung'*, *Archiv für Begriffsgeschichte* 30., 1989.

opistollisen elämän yhteisöllinen, poliittinen ja kansalaiskasvatuksellinen puoli ei saanut lainkaan huomiota valtiollisten komiteoiden ja työryhmien korkeakoulupoliitikassa» (s. 264), samoin sen, mitä politiikkaa epävapaisissa tiedekunnissa pönkitetään: »Ammattiin suuntautuneissa tiedekunnissa, joissa oli jo pitkään noudatettu tiukkaan *numerus clausus*, oli vallalla oikeistolainen ajattelu ja akateeminen tyytyväisyys» (s. 293).

Klingen tekstiin sisältyy toistuvasti tärkeitä muistutuksia 'ylioppilavirtojen läpijuoksutuksen' ideologiaa vastaan, jopa suoranainen luettelo perusteista, minkä vuoksi on ollut tärkeää olla kirjoilla yliopistossa vaikei valmistukana (s. 660); hän puolustaa yliopiston kahvilan merkitystä (s. 347—348) jne. Klinge esittää myös tärkeän argumentin suunnittele- ja tulosvastuuideologiaa vastaan: »kun suurin osa suomalaista 1970- ja vielä 1980-luvulla identifioitui ensi sijassa työn kautta, nuorimpien sukupolvien maailmassa preferenssit olivat muuttumassa. Tätä ei erityisemmin oivallettu työhön, tuottavuuteen ja tehokkuuteen vielä kovin selvästi suuntautuneessa julkisessa 'koulutus'politiikassa» (s. 665). Tämä viittaa myös 'poliittisten sukupolvien' erojen poliittisen merkityksen ymmärtämiseen, erityisesti silloin kun valtuutetuiden väliset erot ovat marginalisoituneet.

Professionalismin vallalle pääsy näkyy myös mm. ammattiyhdistyspolitiikoinnin läpimurrossa sekä presidentin työryhmän esityksen mukaisessa (s. 277) luonnontieteellisten professuurien määrän sellaisessa lisäyksessä, että he pitivät mm. rehtoriutta itsellään v. 1973—1988. Toisaalta itse uusien tieteenalojen perustamisintriegihin olisi voinut kiinnittää enemmänkin huomiota sekä nimipoliittikan että yliopistokonseptioiden voimasuhteiden muutoksen osoittimina.

Yliopiston 'sisäpoliittisena' toimenpiteenä, jolla on ollut laajakantoinen mutta jokseenkin huomaamaton merkitys 'merivallan maatumisessa' teos käsittelee kiintoisasti *numerus clausus* -järjestelmän läpimurtoa. Klingen tulkinnan mukaan se toteutui alunperin tarkoittamatta. »*Numerus clausus*-ajattelu tuli Yliopistoon melko vaivihkaa ja poikkeuksellisten olojen merkeissä. ... keväällä 1947 sai Yliopiston yleinen *numerus clausus* -komitea valmiiksi mietinnön. Siinä todettiin, että periaatteessa tuli pitää kiinni opiskelun vapaudesta ja poikkeukset oli rajoitettava vähimpään mahdolliseen.» (s. 169).⁶

Juuri *numerus clausus* -järjestelmä tekee yliopistosta 'suljetun laitoksen', jota voidaan niin opiskelijamäärien kuin opetus- ja tutkimusresurssien suhteen kontrolloida 'opiskelijajapaikoilla' (s. 276). Opiskelijamäärien karsiminen on 1960-luvun lopulta lähtien suunnattu juuri 'poliittisimpiin' tiedekuntiin, valtiotieteelliseen ja historiallis-kielitieteelliseen osastoon (s. 579). Yliopistoa poliittisena tilana kansainvälisesti vertailtaessa on ilmeistä, että *numerus clausus* on Suomessa toiminut sisään päässeiden opiskelijain ja tutkijain rauhoittamismekanismina. Itse asiassa sekä yliopiston alistuminen opetusministeriölle ja opiskelijain toiminnan sovinn-

naisuus lienevät enemmän *numerus clausus* -järjestelmän kuin tutkinnonuudistuksen tuloksia. Jälkimmäinenhän on suuntautunut paitsi 'valtio valtiossa' -ideaan myös yliopistoväen korporatiivisia intressejä vastaan, kun sen sijaan *numerus clausus* on tyypillisesti näitä tukeva reformi. Se on nimenomaan lujittanut virallisen instituutioyliopiston asemaa verrattuna siihen, että kilpailun ja resurssipuutteiden alla olisi muodostunut erilaisia autonomisia toimintatiloja, jotka käyttävät hyväkseen yliopistollisia infrastruktuureita, kirjoilalaoa yliopistossa ja tutkimuksen tuomia politikoinnin välineitä sekä akateemisia erityiskieliä. Toisaalta *numerus clausus* tietysti vastaa vanhaa populistista herravihaa (ks. s. 111), joka maailmassa, jossa työläisistä on tullut oikeistopuolueiden vahvimpia tukijoita, on muuttunut keskeiseksi välineeksi politiikalle, jolla torjutaan feministit, sivarit, homot, ulkomaalaiset...

Yliopistohistoria viittaa *numerus clausukseen* eräänä perusteena suomalaisen akateemisen maailman provinsialismille. Länsi-Euroopassa löi itsensä läpi 1960-luvulla massa-yliopisto, joka on murtautunut sovinnaisia hierarkioita ja luonut kontrolloimattomia toimintamuotoja ja -tiloja.⁷ Suomessa perinteinen ja uudempikin akateeminen herraklubi on *de facto* asettunut korporatististen intressien taakse, sen sijaan että yliopistoista olisi tullut eräänlainen 'rinnakkaispolis', Václav Havelin⁸ termiä käyttäkseni.

KARI PALONEN

⁷ Tulkinnasta ks. Kari Palonen, *Irti tehtävä- ja tavoiteyliopistosta*, teoksessa Arto Tiihonen (toim): SYL-sylkykuppai vai muutoksen moottori, 57—73. SYL: Helsinki 1989.

⁸ *Versuch, in der Wahrheit zu leben*. Rowohlt: Reinbek 1990 (1980).

⁶ Varsinaisesti tätä koskevat jaksot ovat John Strömbergin kirjoittamia (s. 539—553, 576—583), ja niistä puuttuu klinge-läinen poleemisuus.